

Bogusław Mucha

Kreacja kobiety z ludu w dramacie Pisiemskiego "Gorzki los" (1859)

Rusycystyczne Studia Literaturoznawcze 21, 21-28

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kreacja kobiety z ludu w dramacie Pisiemskiego *Gorzki los* (1859)

Bogusław Mucha

Aleksy Pisiemski (1821—1881) należy do zapomnianych, raczej niedocenianych, pisarzy rosyjskich. Nie był to zresztą talent pierwszej wielkości w literaturze ojczystej XIX wieku. Żył i działał przecież w czasach triumfu dzieł Iwana Turgieniewa, Fiodora Dostojewskiego i Lwa Tołstoja, niejako w ich cieniu. Ze względu na tematykę swych opowiadań, powieści i dramatów dość szybko się zresztą jako pisarz zdezaktualizował. Interesowało go bowiem życie ludu rosyjskiego z czasów pańszczyźnianych. Takie właśnie ukierunkowanie jego twórczości miało uzasadnienie w czynnikach natury biograficznej: dziad pisarza był chłopem pańszczyźnianym¹, a on sam miał w swym życiu dziesięcioletni okres pracy zawodowej (po ukończeniu studiów matematycznych na Uniwersytecie Moskiewskim) na stanowisku urzędnika do specjalnych poleceń przy gubernatorze kostromskim. Liczne podróże służbowe Pisiemskiego po całej guberni pozwoliły mu na rzetelne poznanie życia i obyczajów warstwy włościańskiej², co później znalazło wyraz m.in. w zbiorze *Szkice z życia chłopów* (1852—1855), utrzymanym w konwencji estetyki tzw. szkoły naturalnej³.

W roku 1854 Pisiemski podał się do dymisji i zamieszkał na stałe w Petersburgu. Odtąd mógł się bez przeszkód poświęcić działalności literackiej. Na ten właśnie okres przypadała jego współpraca ze znanym (a raczej osławionym) miesięcznikiem «Библиотека для чтения» redagowanym przez „barona Brambeusa” (pseudonim Józefa Sękowskiego), którego od roku 1857 zastąpił

¹ А. Горнфельд: *Писемский Алексей. Энциклопедический словарь. Издатели Брокгаус и Ефрон*. Т. 46. Санкт-Петербург 1898, s. 693.

² З. Власова: *А.Ф. Писемский*. В: *Русская литература и фольклор. (Первая половина девятнадцатого века)*. Ленинград 1976, s. 384.

³ И. Видуэцкая: *Писемский Алексей*. В: *Русские писатели. Биобиблиографический указатель*. Ред. П. Николаев. Т. 2. Москва 1990, s. 133. Własowa zaszeregowała Pisiemskiego do grupy pisarzy szkoły naturalnej.

inny Polak i katolik, chociaż zruszczony — Albert Starczewski⁴. Współpraca Pisiemskiego z tym periodykiem była ze wszech miar pożyteczna — pisarz nie tylko mógł w nim drukować swe utwory, ale też zapoznawał się z wieloma dziełami zachodnioeuropejskimi, publikowanymi w przekładach na łamach tegoż właśnie periodyku. Tak było też w roku 1858, gdy «Библиотека для чтения» ogłosiła powieść *Ulana* popularnego w Rosji Józefa Ignacego Kraszewskiego⁵.

Ten ludowy utwór polskiego pisarza o miłości młodego szlachcica Tadeusza do pięknej wieśniaczki Ulany, która porzucona przez niego popełniła samobójstwo, zainspirował wyobraźnię twórczą Pisiemskiego, wyczulonego na tematykę chłopską i niesprawiedliwość społeczną. W rezultacie zaledwie rok później na łamach miesięcznika «Библиотека для чтения» pojawił się nowy utwór Pisiemskiego — *Gorzki los* (1859), uważany za „pierwszy w literaturze rosyjskiej dramat z życia wsi”⁶. Nieliczni badacze komparatyści nie mają wątpliwości, że autor wykorzystał wątek fabularny powieści Kraszewskiego *Ulana*⁷, odpowiednio go adaptując do potrzeb dramatu i rosyjskiego kolorytu lokalnego.

Bohaterkami obydwu utworów są młode kobiety wieśniaczki: Ulana i Lizawieta. Łączy je uroda i skrywana niechęć do mężów, za których wyszły bez miłości. To ona właśnie staje się przyczyną ich tragedii. Obydwie kobiety marzyły o wielkim uczuciu. Lizawieta — podobnie jak Ulana — znalazła swój ideał w osobie młodego ziemianina Czeglowa-Sokowina,

⁴ Albert Starczewski (1818—1901) „był Polakiem z pochodzenia i katolikiem, prawdopodobnie jednak zrusyfikował się już we wczesnej młodości. Był [...] człowiekiem bardzo pracowitym, szczególną domenę jego zainteresowań stanowiły słowniki i encyklopedie, także prasa. [...] Wiadomo, że w 1847 r. Starczewski przejął od Sekowskiego »Bibliotekę dla czytelników« i że od 1852 r. miał w swoich rękach periodyk »Syn Otieczestwa«”. L. Bazyłow: *Polacy w Petersburgu*. Wrocław 1984, s. 178, 179.

⁵ Zob. E. Kucharska: *Początki sławy literackiej Józefa Ignacego Kraszewskiego w Rosji*. „Slavia Orientalis” 1963, nr 4, s. 491—500; Z. Barański: *Rola i miejsce literatury polskiej w rosyjskim życiu społecznym i literackim drugiej połowy XIX wieku*. W: *O wzajemnych powiązaniach literackich polsko-rosyjskich*. Red. S. Fiszman, K. Sierocka. Wrocław 1969, s. 159—171.

⁶ Z.B.[arański]: *Pisiemski Aleksiej*. W: *Słownik pisarzy rosyjskich*. Red. F. Nieuważny. Warszawa 1994, s. 303. Pogląd ten, powtarzany także przez innych badaczy, nie jest ścisły. Albowiem za prekursora ludowego dramatu rosyjskiego uważany jest Aleksy Potiechin (1829—1908), autor dramatu „chłopskiego” *Sąd ludzki — nie boży* (1854), napisanego za radą dramaturga Aleksandra Ostrowskiego. Zob. Л. Лотман: *А.Н. Островский и русская драматургия его времени*. Москва—Ленинград 1961, s. 152. Zob. również: С. Касторский: *Писатель-драматург А.Н. Потехин. Из истории русских литературных отношений 18—20 веков*. Москва 1959, s. 181.

⁷ Zob. np.: А. Лобода: *«Горькая судьбина», Писемского и её литературный прототип*. «Университетские известия» 1906, № 9, s. 11; W. Hahn: *Wstęp*. W: J.I. Kraszewski: *Morituri*. Kraków 1925, s. CXXV; E. Цыбенко: *Польский социальный роман 40—70-х годов XIX века*. Москва 1971, s. 86.

człowieka wykształconego, dobrego i czulego. Podczas długiej nieobecności męża, Ananiasza Jakowlewa, pracującego za zgodą dziedzica w Petersburgu, nie była w stanie zapanować nad swymi namiętnościami, odwzajemnianymi przez Czegłowa, a kiedy przyszło opamiętanie i gorzka refleksja, wtedy okazało się, że jest już za późno. Owocem tej zakazanej miłości było nieślubne dziecko, którego przecież nie dało się ukryć przed powracającym z Petersburga mężem⁸.

Tak rozpoczyna się pierwszy akt dramatu Pisiemskiego *Gorzki los*. Jego akcja umiejscowiona jest w izbie chłopskiej, należącej do wzbogaconego włościanina, Ananiasza Jakowlewa. Uzyskał on od swojego dziedzica Czegłowa zezwolenie na pracę zarobkową w Petersburgu. Znalazł się więc w uprzywilejowanej — jak na stan chłopski — sytuacji materialnej. To rzutowało na jego władczy, dumny i bezwzględny charakter, dając mu prawo lekceważącego odnoszenia się do biedaków wiejskich⁹. Położenie Lizawiety tym bardziej było więc nie do pozazdroszczenia.

Scena pierwsza w czteroaktowym dramacie Pisiemskiego odgrywa rolę *Vorgeschichte* — przygotowania widza i czytelnika do wydarzeń, będących konsekwencją zdrady małżeńskiej. Z dialogu Matryony, matki Lizawiety, z sąsiadką Spiridoniewną dowiadujemy się o szczegółach romansu dziedzica Czegłowa z urodziwą żoną chłopca Jakowlewa. Okazuje się, że jeszcze przed ślubem z nim dziewczyna zakochała się ze wzajemnością w młodym paniczku. Jednakże bieda i brak posagu zmusiły ją, za namową matki, do poślubienia obojętnego jej sercu bogatego wieśniaka Ananiasza. Po jego wyjeździe do Petersburga romans dziedzica z Lizawietą już bez przeszkód był kontynuowany¹⁰. Dziewczyna pokochała panicza za jego stosunek do niej — pełen dobroci, pieszczot i czułych słów¹¹. Tego rodzaju uczucia nie zaznała od prymitywnego i władczego męża, który zwyczajem chłopów pańszczyźnianych traktował żonę jak swą własność, skazaną na jego łaskę i niełaskę.

⁸ To jedna z nielicznych różnic między utworem Kraszewskiego i Pisiemskiego. Ulana też całkowicie zatraciła się w miłości do panicza Tadeusza, ale bez konsekwencji, jakich doświadczyła Lizawietka.

⁹ Ananiasz Jakowlew jest typem „gospodarza i władcy”, zapowiadającego pojawienie się „kupca pokroju burżuazyjnego”. Л. Лотман: *А.Ф. Писемский. В: История русской литературы в четырёх томах*. Т. 3: *Расцвет реализма*. Ленинград 1982, s. 221.

¹⁰ Pomysł ten mógł Pisiemski zapożyczyć od Kraszewskiego. Tadeusz Mrozoczyński pozbywa się ze wsi Oksenia (męża Ulany), wysyłając go z towarem do dalekiego Berdyczowa, a potem do Łucka, aby bez przeszkód i narażenia się na plotki kontynuować romans z jego żoną, którą początkowo był zauroczony.

¹¹ Ulana w rozmowie z Tadeuszem narzeka na nieczułość Oksenia, który często ją bił. Dlatego zamarzyła się jej zupełnie inna miłość: „Pańskie kochanie bardzo jakieś piękne, trochę smutne, a choć smutne, to miłe. I kończy się, mówią, zawsze niewesoło”. J.I. Kraszewski: *Ulana. Powieść poleska*. Wrocław 1958, s. 40. Zupełnie podobnie ocenia swą miłość do panicza Lizawietka.

Matka bohaterki wraz z sąsiadką zastanawiają się nad sposobem zapobieżenia konsekwencjom zdrady córki. Namawiają ją do ukrycia przed powracającym mężem półtoramiesięcznego niemowlęcia — jawnego dowodu zdrady małżeńskiej. Ale Lizawieta postanowiła rzucić wyzwanie losowi: „popelniłam grzech i biorę na siebie winę” — mówi do matki¹². Tę siłę daje jej miłość do panicza, która uczyniła ją odważną i bezkompromisową, gotową walczyć o prawo do swojego szczęścia. Aleksander Brückner określił postawę bohaterki *Gorzkiego losu* jako „walkę o wolną miłość, którą się od George Sand swego czasu przejął [w domyśle — Pisiemski]”¹³. Nie mylił się, wskazując na inspirującą rolę Aurory Dudevant — pisarki francuskiej (bardziej znanej pod pseudonimem George Sand), która odegrała wybitną rolę w życiu literackim, artystycznym i obyczajowym epoki romantyzmu. Zarówno jej biografia, jak i liczne powieści feministyczne były dobrze znane i podziwiane w Rosji oraz naśladowane przez pisarzy lat czterdziestych, zwłaszcza z kręgu szkoły naturalnej¹⁴.

W tym momencie dochodzimy do konstatacji ważnych dla zrozumienia motywów postępowania Lizawiety oraz takiej, a nie innej jej kreacji. Entuzjastą „george-sandyzmu” był również A. Pisiemski, którego zawsze interesował los kobiet rosyjskich, także tych z warstwy chłopskiej. Może o tym świadczyć powieść *Bojarszczyzna* (napisana w latach 1844—1847, wydana w 1858 roku), inspirowana dziełem George Sand *Indiana* (1832), w którym pisarka poruszyła problem kobiety buntującej się przeciwko tradycyjnej moralności i obyczajowości, demonstrującej prawo do miłości zgodnej z jej naturalnymi skłonnościami. Zaprezentowany tu został dramat kobiety, „której wina polegała jedynie na tym, iż nie będąc w stanie znieść upokorzeń doznawanych od gruboskórnego i prymitywnego małżonka, szukała ratunku w uczuciu do innego człowieka”¹⁵.

W latach czterdziestych XIX wieku pisarze rosyjscy coraz częściej — za sprawą dzieł George Sand — poruszali problem emancypacji kobiet, ich prawa do szczęścia osobistego (nierzadko w tzw. wolnym związku). Temat ten

¹² Полное собрание сочинений А.Ф. Писемского. Т. 23. Санкт-Петербург 1896, s. 38. Dalsze cytaty podaję według tej edycji. Dramat *Gorzki los* nie został dotychczas przełożony na język polski.

¹³ A. Brückner: *Historia literatury rosyjskiej*. T. 2: 1825—1914. Lwów—Warszawa—Kraków 1922, s. 168. Ananiasza Jakowlewa nazywa uczony „Otellem wiejskim”, stwierdzając, że on i jego pan są „równie nienaturalni” (s. 169).

¹⁴ В. Кулешов: *Литературные связи России и Западной Европы в XIX веке (первая половина)*. Москва 1977, s. 73—75, 175—183, 288—290.

¹⁵ J. Skrunda: *Proza powieściowa Aleksego Pisiemskiego*. Wrocław 1988, s. 10. Problem losów kobiety w społeczeństwie rosyjskim najlepiej ukazał Pisiemski w swej najbardziej znanej powieści *Tysiąc dusz* (1858). Jej bohaterką jest „powiatowa panienka” Nastia Godniewa, wielka entuzjastka George Sand, kierująca się w swym życiu postulatami emancypacyjnymi wielkiej Francuzki.

w zasadzie dotyczył kobiet ze środowiska szlacheckiego. Tymczasem Pisiemski jako pierwszy w literaturze rosyjskiej zaprezentował tego rodzaju „wyzwoloną” bohaterkę z warstwy chłopskiej.

Zasygnalizowana tu w największym skrócie fabuła *Indiany* prowadzi nas już bezpośrednio do dramatu *Gorzki los*, zawierającego przecież analogiczny wątek i przesłanie ideowe. Lizawieta stanęła przed trudnym wyzwaniem: Jak powiedzieć mężowi o zdradzie i o pozamałżeńskim dziecku? Ale Ananiasz już dowiedział się o tym od chłopca Nikona, który go przywiózł ze stacji kolejowej. Jednak otwarty pozostawał dla niego problem ojcostwa. Żona zaspokoiliła jego ciekawość, zachowując się przy tym odważnie i godnie. Nie rzuciła się do nóg męża z błaganiami o wybaczenie „grzechu” — jak tego oczekiwał, lecz wyraziła gotowość poniesienia kary: „Chcesz — to porąb mnie, chcesz — to okaż łaskę” (s. 54).

Rozwścieczony Ananiasz nie był w stanie zapanować nad sobą, dając upust swemu okrucieństwu. Lizawietę nazwał „bezwstydną szelmą”, po czym pobił ją do utraty przytomności. Pisiemski tego rodzaju formę kary mógł zapożyczyć od Kraszewskiego. Na wiadomość o zdradzie Ulany z dziedzicem oszalały z gniewu Okseń „bił nieszczęśliwą, która głośno krzyczała, wyrывая się i wołając: — Ratujcie, ratujcie! On mnie chce zabić!” (s. 66). Dopiero potem Ananiasz się zreflektował. Żonie zabronił dalszych kontaktów z dziedzicem, a wśród mieszkańców wsi rozpowszechnił informację o tym, jakoby to on był ojcem dziecka.

Akt drugi *Gorzkiego losu* przenosi widzów do gabinetu dziedzica, który na swój sposób przeżywa dramat Lizawiety, ale nie potrafi zdobyć się na jakiegokolwiek działanie, topiąc smutek w alkoholu. Niewątpliwie dręczą go wyrzuty sumienia. Nie jest więc cynicznym uwodzicielem, ale cierpiącym młodzieńcem, rozpaczliwie szukającym jakiegoś rozwiązania. Nie umie go znaleźć nawet wtedy, kiedy Lizawieta powiadamia go, że mąż zabiera ją wraz z dzieckiem do Petersburga. Po jej odejściu u Czeglowa pojawia się Ananiasz z czynszem. Dziedzic oznajmia mu, że żona go nie kocha, na co ten replikuje: „To zmuszę ją, aby mnie pokochała” (s. 69). Panicz zapewnia chłopca, że nie stosował wobec Lizawiety żadnej presji. Ich związek opierał się tylko na miłości. Czeglów ostrzega Ananiasza, iż w razie stosowania przez niego przemocy wobec żony udzieli schronienia jej i synkowi we własnym domu¹⁶.

W akcie trzecim sceneria zmienia się. Znowu bohaterowie dramatu spotykają się w chacie Ananiasza. Tym razem jest z nimi rządca oraz kilku chłopów. W ich obecności i na oczach męża dochodzi do buntu Lizawiety w obronie jej szczęścia do miłości. Bohaterka oznajmia wszystkim, że nie pozwoli dłużej

¹⁶ Wobec dziedzica Ananiasz jest pokorny, gdyż w dalszym ciągu zależy mu na jego zgodzie na dalszą pracę w Petersburgu, natomiast w stosunku do rządcy Kalistrata Grigorjewa nie odczuwa żadnego skrępowania. Wie bowiem od mieszkańców wsi, że to właśnie on namówił dziedzica na romans z Lizawietą.

tyranizować się mężowi. Nie waha się przyznać, iż jest kochanką panicza i chce do niego wrócić. Wówczas Ananiasz, doprowadzony do szału tą jawną zdradą małżeńską, silnym uderzeniem zabija jej dziecko z nieprawego łoża. Zaskoczeni tą sceną świadkowie próbują na rozkaz rządcy schwytać przestępcę, ale ten ratuje się ucieczką.

Akt czwarty prowadzi już do finału dramatu małżonków. Ananiasz został schwytyany i doprowadzony do domu Czegłowa. Tutaj są już urzędnicy policyjni i sędziwi oraz rządcą. Przesłuchanie jest tylko formalnością, gdyż przestępstwo zostało dokonane przez Ananiasza na oczach wielu świadków. W tej sytuacji zdesperowany, lecz ukorzony chłop przyznaje się do winy. Zostaje zakuty w kajdany i odprowadzony przez isprawnika (naczelnika policji powiatowej) do aresztu. Sprawiedliwości stało się zadość¹⁷.

Za dramat *Gorzki los* Pisiemskiemu przyznano nagrodę Akademii Nauk¹⁸. Mimo to ów „ponury i rozdzierający dramat z czasów poddaństwa”¹⁹ nie spotkał się z jednoznacznie pozytywnymi opiniami krytyków²⁰. Apollon Grigorjew uważał ten utwór za jeden z najśłabszych w dorobku pisarza²¹. Z kolei Michał Michajłow, poeta, publicysta i działacz rewolucyjny, z aprobatą powitał dramat Pisiemskiego: „Nie znamy utworu — pisał — który by z takim realizmem ukazywał najistotniejsze aspekty rosyjskiej rzeczywistości”²². Natomiast Konstanty Aksakow, krytyk z obozu słowianofilskiego, nie krył oburzenia treścią *Gorzkiego losu*: „Trudno sobie wyobrazić dramat — stwierdzał — który by pozostawił równie przykre, przygnębiające wrażenie”²³.

¹⁷ W pierwotnej wersji dramatu Ananiasz miał stać się atamanem szajki rozbójników i zabić rządcę Kalistrata Grigorjewa. Ale wybitny aktor Aleksander Martynow odradził pisarzowi taki finał (cenzura mogła go bowiem zakwestionować), podpowiadając inne rozwiązanie. Według jego koncepcji bohater miał się ukorzyć przed społecznością wiejską i przyjąć wyznaczoną mu karę. Pisiemski zastosował się do takiej propozycji. П. Анненков: *Художник и простой человек. Из воспоминаний об А.Ф. Писемском*. «Вестник Европы» 1882, кн. 4, s. 651.

¹⁸ *Русская литература*. «Отечественные записки» 1860, Т. 83, s. 54.

¹⁹ R. Śliwowski: *Od Turgieniewa do Czechowa. (Z dziejów rosyjskiej dramaturgii drugiej połowy XIX wieku)*. Warszawa 1970, s. 132. W następnym zdaniu autor pisał: „Każdy element tej sztuki jest dzisiaj anachroniczny”.

²⁰ Zob. recenzje: П. Басистов — «Современность» 1860, № 1; Р. Михайлов — «Русское Слово» 1860, № 2, 11; А. Майнов — «Санкт-Петербургские ведомости» 1860, № 65, 67, 69; Н. Некрасов — «Московский вестник» 1860, № 119; С. Дудышкин — «Отечественные записки» 1860, № 1, 11—12 i in.

²¹ А. Григорьев: *Литературная критика*. Москва 1967, s. 428.

²² Н. Михайлов: «Горькая судьбина», драма в 4 действиях А. Писемского. «Русское слово» 1860, № 2, s. 8. Z kolei historyk literatury Aleksander Skabiczewski powiązał utwór Pisiemskiego z tzw. sytuacją rewolucyjną w Rosji (1859—1861), gdy szeroko dyskutowano o sprawie uwłaszczenia chłopów, którzy coraz częściej buntowali się przeciwko państwu. Dlatego dramat ten był — w przekonaniu krytyka — bardzo aktualny. А. Скабичевский: *А.Ф. Писемский, его жизнь и литературная деятельность*. Санкт-Петербург 1894, s. 68.

²³ К.А.[ксаков]: *О драме г. Писемского «Горькая судьбина»*. «Русская беседа» 1860, Т. 16, s. 134.

Najbardziej bezkompromisowo odniósł się do utworu secnicznego Pisiemskiego krytyk z obozu rewolucyjnych demokratów Mikołaj Dobrolubow. Szczególnie oburzyła go kreacja postaci Ananiasza Jakowlewa, którą skrytykował przy okazji analizy dramatu Aleksandra Ostrowskiego *Burza*. Wymieniony bohater „jest oszczerstwem na naturę rosyjską i rosyjską rzeczywistość — pisał Dobrolubow — [...] Jeśli jest naprawdę człowiekiem silnym, jak go właśnie autor chce przedstawić, wtedy powinien zwrócić swój gniew wprost na przyczynę swego nieszczęścia, albo całkowicie się przewyciężyć w przekonaniu, że nikt tu nie jest winien”. W rezultacie „jest to po prostu małoduszny i nierozsądny awanturnik”²⁴. Dobrolubow nie krył pretensji do Pisiemskiego, że przedstawiony przezeń protest chłopów pańszczyźnianych nie miał charakteru rewolucyjnego. Ale przecież nie mogło być inaczej, skoro dramaturg uważał lud rosyjski za bierny i konserwatywny.

Pisiemskiemu bardzo zależało, aby jego dramat pojawił się na scenach rosyjskich. Nie było to jednak takie proste jak w przypadku druku *Gorzkiego losu*. Cenzura teatralna dała zgodę na wystawienie sztuki dopiero w 1863 roku²⁵, a więc dwa lata po manifeście cara Aleksandra II o zniesieniu poddaństwa chłopów. W ten sposób utwór stracił aktualność, gdyż traktował o niedawnych wprawdzie, lecz już minionych, czasach pańszczyźnianych. Sztuka wystawiona była w Moskwie (w 1863 i 1864 roku) oraz w Petersburgu (w latach: 1863, 1864, 1876, 1881), ale bez większego powodzenia, chociaż rolę Lizawiey kreowały najlepsze wówczas aktorki: Pelagia Striepietowa i Maria Jermołowa. Była to ich ulubiona rola²⁶.

O niepowodzeniu *Gorzkiego losu* decydowała też inna przyczyna. Od pewnego czasu zaostrzał się konflikt między pisarzem a obozem rewolucyjnych demokratów Mikołaja Czernyszewskiego i Dobrolubowa. Ten antagonizm ideowy osiągnął swoje apogeum po ogłoszeniu antynihilistycznej powieści *Wzburzone morze* (1863), w której Pisiemski zaatakował ruch rewolucyjny²⁷. Od tego czasu krytyka rosyjska przestała interesować się tym pisarzem, a jeśli sporadycznie to czyniła, z reguły były to sądy negatywne.

²⁴ M. Dobrolubow: *Dziela wybrane*. Warszawa 1950, s. 278 (brak nazwiska tłumacza). Inny znów krytyk, dla odmiany, zachwycił się wszystkimi głównymi bohaterami *Gorzkiego losu*, którzy są „pięknymi ludźmi”: Ananiasz — „rozumny, pracowity, szlachetny, szczery i dobry”, Lizawiecia — „pokorna, dobra, kochająca istotą”, jej matka — „dobra i sprawiedliwa”, większość chłopów — „mądrzy i honorowi ludzie, a najlepszy i najbardziej sprawiedliwy jest sam humanitarny dziedzic”. А. Зеленский: *Алексей Писемский, его жизнь, литературная деятельность и значение в истории русской письменности*. В: *Полное собрание сочинений А.Ф. Писемского*. Т. 1. Санкт-Петербург—Москва 1895, s. 72.

²⁵ *История русского драматического театра*. Т. 5: 1862—1881. Москва 1980, s. 435.

²⁶ М. Еремин: *А.Ф. Писемский*. Москва 1956, s. 25.

²⁷ Zob. analizę tej powieści w książce Jolanty Skrudny: *Proza powieściowa Aleksego Pisiemskiego...*, rozdział *W kręgu antynihilizmu* — „Wzburzone morze” (s. 88—124).

Богуслав Муха

**ОБРАЗ КРЕСТЬЯНКИ В ДРАМЕ ПИСЕМСКОГО
ГОРЬКАЯ СУДЬБИНА (1859)**

Резюме

Роман Крашевского *Уляна*, опубликованный в русском переводе на страницах ежемесячника „Библиотека для чтения” (1858), произвел большое впечатление на Алексея Писемского, в то время одного из редакторов упомянутого журнала. Под влиянием этого романа русский писатель создал драму из народной жизни крепостного крестьянства. Её героиня — Лизавета — во многом напоминает польский прототип. В том и другом произведении общей темой является трагедия замужних женщин полюбивших молодых помещиков. В отличие от Крашевского Писемский — следуя принципам романов Жорж Санд — указал Лизавету как гордую и независимую женщину, которая смело защищает право на личное счастье.

Главные слова: женщина, крепостное крестьянство, Писемский, Крашевский, драма

Bogusław Mucha

**AN ORDINARY PEASANT WOMAN IN PISIEMSKI'S
DRAMA *GORZKI LOS* (1859)**

Summary

Kraszewski's novel *Ułana* published in Russian translation became the source of inspiration for Pisiemski's drama *Gorzki los*, which is regarded as the first drama in Russian literature. As the Polish writer did, the Russian writer presented the seduction of an ordinary, married peasant woman by a nobleman. However, unlike Kraszewski, Pisiemski depicted his protagonist as a brave woman who is ready to fight for her love. Such an image of Lizawieta was influenced by popularity of novels in George Sand's Russia. Pisiemski's novelty lies in convincing the readers that peasant women should be given equal rights in pursuit of their happiness.

Key words: woman, peasantry, Pisiemsky, Kraszewski, drama